

تحلیل حقوقی حق بر فضاهای عمومی شهری در مواجهه با سگ‌گردانی: مطالعه موردی شهر شیراز

احمد امیری^۱، حانیه ذاکری نیا^۲، حجت مبین^۳

استادیار گروه حقوق خصوصی و اسلامی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

استادیار گروه حقوق خصوصی و اسلامی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

استادیار گروه حقوق خصوصی و اسلامی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

چکیده

سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری، به‌عنوان یکی از نمودهای نوپدید سبک زندگی شهری، در سال‌های اخیر به مسئله‌ای چندبعدی در حوزه حقوق شهری و مدیریت فضاهای عمومی تبدیل شده است. این پدیده فراتر از یک رفتار فردی، در نقطه تلاقی حقوق شهروندی، نظم عمومی، سلامت عمومی و نحوه بهره‌برداری از فضاهای عمومی قرار دارد. این پژوهش با هدف تحلیل حقوقی پدیده سگ‌گردانی و بررسی آثار آن بر نظم عمومی، سلامت عمومی، حق بر شهر و عدالت فضایی در شهر شیراز انجام شده است. این پژوهش از حیث هدف بنیادی-کاربردی و از نظر ماهیت کیفی است و با رویکرد تحلیل فضایی-حقوقی انجام شده است. داده‌های پژوهش از طریق تحلیل قوانین و مقررات موضوعه، اسناد حقوق شهری، منابع نظری مرتبط و نیز مشاهده میدانی و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته در محدوده خیابان ارم شیراز گردآوری و در چارچوب مفاهیم نظم عمومی، سلامت عمومی، حق بر شهر و عدالت فضایی تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها نشان می‌دهد که نظام حقوقی ایران فاقد چارچوبی صریح و یکپارچه برای تنظیم سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری است و مقررات موجود به دلیل پراکندگی و ابهام، توان کافی برای مدیریت پیامدهای اجتماعی، بهداشتی و فضایی این پدیده را ندارند. همچنین نتایج مطالعه موردی خیابان ارم شیراز بیانگر آن است که فقدان مقررات محلی و برنامه‌ریزی فضایی متناسب، زمینه بروز تعارض میان گروه‌های مختلف استفاده‌کننده از فضای عمومی، کاهش احساس امنیت و آسایش برخی شهروندان و محدود شدن بهره‌مندی برابر از فضاهای عمومی را فراهم کرده است. بر این اساس، نویسندگان بر این باور هستند که مدیریت سگ‌گردانی مستلزم تلفیق تنظیم‌گری حقوقی با برنامه‌ریزی و طراحی فضایی است. تدوین مقررات محلی شفاف، پیش‌بینی فضاهای مناسب برای سگ‌گردانی و توسعه برنامه‌های آموزشی و فرهنگ‌سازی، از مهم‌ترین راهکارهای تحقق همزیستی پایدار و ارتقای کیفیت فضاهای عمومی شهری در شیراز به شمار می‌روند.

کلیدواژه‌گان: سگ‌گردانی، فضاهای عمومی شهری، نظم عمومی، سلامت عمومی، حق بر شهر، عدالت فضایی.

تحولات سبک زندگی شهری در دهه‌های اخیر، به‌ویژه در کلان‌شهرهای ایران، به شکل‌گیری الگوهای جدیدی از حضور و کنش شهروندان در فضاهای عمومی انجامیده است. افزایش نگهداری حیوانات خانگی و بروز رفتارهای نوپدید همچون سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری، از جمله پیامدهای این تحولات است که به‌تدریج به بخشی از واقعیت اجتماعی شهرها بدل شده (بیاتی، ۱۴۰۰) و واکنش‌های متفاوتی را در میان شهروندان، مدیران شهری و نهادهای انتظامی برانگیخته است. این پدیده، صرفاً یک رفتار فردی تلقی نمی‌شود، بلکه به‌واسطه حضور در فضاهای عمومی، در نقطه تلاقی حقوق فردی، حقوق شهروندی، نظم عمومی و سلامت عمومی قرار می‌گیرد (علیشاهی قلعه جوقی و همکاران، ۱۴۰۱) و واجد ماهیتی فضایی-حقوقی است.

فضاهای عمومی شهری نظیر پارک‌ها، پیاده‌راه‌ها و میادین، به‌عنوان بستر تحقق حق بر شهر و بهره‌مندی برابر شهروندان از امکانات شهری، نیازمند ضوابط و سازوکارهایی هستند که ضمن تضمین آزادی‌های فردی، از نظم، امنیت و سلامت عمومی نیز صیانت کنند (عزیززاده و همکاران، ۱۳۹۴). در این میان، حضور سگ‌ها در این فضاها، به‌ویژه در فقدان مقررات روشن و یکپارچه، می‌تواند به بروز تعارضات اجتماعی، احساس ناامنی، مخاطرات بهداشتی و اختلال در کارکردهای فضایی فضاهای عمومی منجر شود (بای، ۱۴۰۲). در مقابل، دارندگان حیوانات خانگی نیز با استناد به حقوق مالکیت و آزادی‌های فردی، خود را ذی‌حق در استفاده از فضاهای شهری می‌دانند. این وضعیت، بیانگر تعارضی فضایی میان گروه‌های مختلف استفاده‌کننده از فضاهای عمومی است که ضرورت تنظیم‌گری حقوقی و برنامه‌ریزی فضایی هدفمند را برجسته می‌سازد.

در نظام حقوقی ایران، علی‌رغم وجود مقررات پراکنده در حوزه نظم عمومی، بهداشت و وظایف و اختیارات شهرداری‌ها، چارچوبی صریح، جامع و یکپارچه برای ساماندهی سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری پیش‌بینی نشده است. این خلأ حقوقی سبب شده است مواجهه با این پدیده عمدتاً به‌صورت سلیقه‌ای، مقطعی و مبتنی بر رویه‌های غیرمدون صورت گیرد؛ امری که نه‌تنها به تضعیف حقوق شهروندان و افزایش تعارضات اجتماعی می‌انجامد، بلکه کارآمدی مدیریت و طراحی شهری در حفظ کیفیت فضاهای عمومی، نظم عمومی و سلامت شهروندان را نیز با چالش مواجه می‌سازد.

شهر شیراز، به‌عنوان یکی از کلان‌شهرهای مهم کشور با شبکه‌ای گسترده از فضاهای عمومی شهری و حضور فعال شهروندان در این فضاها، نمونه‌ای قابل تأمل از بروز و گسترش پدیده سگ‌گردانی است. فقدان مقررات محلی مدون و راهبردهای فضایی متناسب در این شهر، زمینه‌ساز بروز نارضایتی‌های اجتماعی، تعارضات حقوقی و ابهام در حدود مسئولیت شهروندان و شهرداری شده است. از این‌رو، بررسی خلأهای حقوقی موجود و تحلیل پیامدهای

فضایی و اجتماعی سگ‌گردانی بر نظم و سلامت عمومی در بستر شهر شیراز، می‌تواند به تبیین ابعاد فضایی-حقوقی این مسأله و ارائه راهکارهای مؤثر برای ساماندهی آن کمک کند.

بر این اساس، مسأله اصلی پژوهش حاضر آن است که نظام حقوقی موجود تا چه اندازه توان پاسخگویی به پدیده سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری را دارد و خلأهای حقوقی و فضایی موجود چه پیامدهایی بر نظم و سلامت عمومی در شهر شیراز برجای گذاشته است؟ پاسخ به این پرسش می‌تواند زمینه‌ساز تدوین مقررات محلی کارآمد، ارتقای کیفیت فضاهای عمومی و ایجاد تعادل میان حقوق فردی و منافع عمومی در چارچوب حق بر شهر باشد.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱ مفهوم فضای عمومی شهری در حقوق شهری

فضای عمومی شهری به مجموعه‌ای از فضاهای باز و قابل دسترس برای عموم شهروندان اطلاق می‌شود (Yilmaz, 2018; Kaya & Saglik, 2023) که بدون تبعیض و محدودیت‌های غیرموجه، امکان استفاده همگانی از آن‌ها فراهم است (Sreetheran et al., 2024). پارک‌ها، پیاده‌راه‌ها، میادین، بوستان‌ها و فضاهای سبز شهری از مهم‌ترین مصادیق فضای عمومی محسوب می‌شوند (Cieszewska et al., 2021; Zhang et al., 2025). فضاهای عمومی شهری، علاوه بر کارکردهای کالبدی نظیر عبور و مرور، مکث و توقف کوتاه‌مدت، بازی و فعالیت کودکان، استراحت و نشستن شهروندان، ورزش‌های سبک همگانی، تجمعات روزمره و استفاده‌های تفریحی متعارف، واجد ابعاد اجتماعی و حقوقی هستند و به‌عنوان بستر تحقق حقوق شهروندی و تعاملات اجتماعی عمل می‌کنند.

از منظر حقوق عمومی، فضای عمومی شهری تحت حاکمیت اصل استفاده برابر شهروندان قرار دارد؛ بدین معنا که هیچ گروه یا فردی نباید با رفتار یا کنش خود، امکان بهره‌مندی سایر شهروندان از این فضاها را محدود یا مختل سازد. به همین دلیل، هرگونه استفاده از فضای عمومی باید در چارچوب قواعدی صورت گیرد که نظم، امنیت و آسایش عمومی را تضمین کند. حضور حیوانات خانگی در این فضاها، به‌ویژه در صورتی که فاقد ضابطه مشخص باشد، می‌تواند کارکرد عمومی فضا را دچار اختلال کند و زمینه‌ساز تعارض حقوقی میان کاربران مختلف فضا شود.

در شهرهای امروزی، فضای عمومی نه صرفاً مکانی فیزیکی، بلکه عرصه‌ای حقوقی برای تلاقی آزادی‌های فردی و منافع جمعی است. از این رو، بررسی پدیده سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری، بدون تبیین جایگاه حقوقی این فضاها، امکان تحلیل دقیق پیامدهای آن را فراهم نمی‌سازد.

۲-۲ مفهوم نظم عمومی و جایگاه آن در حقوق شهری

نظم عمومی یکی از مفاهیم بنیادین در حقوق عمومی است که به مجموعه قواعد و ارزش‌هایی اطلاق می‌شود که برای حفظ امنیت، آرامش، سلامت و اخلاق جامعه ضروری تلقی می‌گردد (علیزاده، ۱۴۰۴). نظم عمومی در حوزه شهری، نقش محوری در تنظیم رفتار شهروندان در فضاهای عمومی ایفا می‌کند و مبنای مداخله نهادهای حاکمیتی و مدیریت شهری در ساماندهی فعالیت‌های شهری می‌باشد (Song et al, 2023).

در حقوق ایران، نظم عمومی به‌عنوان معیاری برای محدودسازی آزادی‌های فردی در راستای حفظ منافع عمومی شناخته می‌شود. هرچند آزادی‌های فردی از اصول پذیرفته‌شده حقوقی هستند، اما اعمال این آزادی‌ها در فضاهای عمومی نمی‌تواند به‌گونه‌ای باشد که موجب اخلال در نظم عمومی یا سلب آسایش دیگران شود. رفتارهایی که موجب ایجاد مزاحمت، ناامنی یا تنش اجتماعی در فضاهای عمومی می‌شوند، از منظر حقوقی قابل مداخله و کنترل هستند.

پدیده سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری، در صورتی که بدون ضابطه و نظارت انجام گیرد، می‌تواند مصداقی از اخلال در نظم عمومی تلقی شود؛ به‌ویژه زمانی که منجر به ایجاد ترس، مزاحمت، درگیری‌های اجتماعی یا استفاده نابرابر از فضای عمومی می‌گردد. در چنین شرایطی، فقدان چارچوب حقوقی مشخص برای تنظیم این رفتار، مدیریت شهری را در ایفای وظیفه حفظ نظم عمومی با چالش مواجه می‌سازد.

۲-۳- مفهوم سلامت عمومی و ارتباط آن با فضاهای شهری

سلامت عمومی مفهومی فراتر از فقدان بیماری است و ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی زندگی شهروندان را نیز در برمی‌گیرد (Schramme, 2023). در حقوق عمومی، سلامت عمومی به‌عنوان یکی از اهداف اساسی مداخله دولت و نهادهای عمومی شناخته می‌شود و تضمین آن از وظایف حاکمیت به شمار می‌آید. فضاهای عمومی شهری به‌عنوان محل تجمع و تعامل شهروندان، نقش مهمی در ارتقا یا تضعیف سلامت عمومی ایفا می‌کنند.

از منظر حقوقی، هرگونه عاملی که سلامت جسمی یا روانی شهروندان را در فضاهای عمومی تهدید کند، می‌تواند مستوجب مداخله قانونی باشد. حضور حیوانات خانگی در این فضاها، در صورت نبود نظارت و ضابطه، ممکن است مخاطراتی از قبیل انتقال بیماری‌ها، آلودگی محیطی، ایجاد ترس و اضطراب در گروه‌های حساس مانند کودکان و سالمندان را به دنبال داشته باشد. این پیامدها، سلامت عمومی را تحت تأثیر قرار داده و ضرورت تنظیم حقوقی این پدیده را برجسته می‌سازد.

بنابراین، بررسی سگ‌گردانی صرفاً به‌عنوان یک رفتار فردی کافی نیست، بلکه باید آن را در پیوند با حق سلامت عمومی و مسئولیت نهادهای شهری در حفظ آن تحلیل کرد.

۲-۴- سگ‌گردانی و چالش‌های نظم عمومی در فضاهای شهری

فضاهای شهری به عنوان بستر تعامل روزمره شهروندان، نیازمند تنظیم و هدایت رفتارهایی هستند که می توانند بر کیفیت زندگی شهری، احساس امنیت و کارکرد اجتماعی این فضاها تأثیرگذار باشند. در این میان، سگ گردانی به عنوان یکی از رفتارهای نوپدید شهری، فراتر از یک انتخاب فردی، به مسئله‌ای مرتبط با مدیریت تعارض منافع، بهره‌برداری عادلانه از فضاهای عمومی و حفظ نظم شهری تبدیل شده است. پس، بررسی این پدیده در چارچوب نظم عمومی شهری، امکان تحلیل دقیق‌تر پیامدهای آن و طراحی مداخلات تنظیم‌گرایانه مؤثر در مدیریت شهری را فراهم می‌سازد. نظم عمومی شهری مفهومی فراتر از رعایت قوانین جزایی است (Barker, 2017) و شامل مجموعه‌ای از معیارها و ارزش‌هایی می‌شود که امنیت، آسایش و تعاملات اجتماعی شهروندان را در فضاهای شهری تضمین می‌کند (Qi et al., 2024). برخلاف فضاهای خصوصی، فضاهای عمومی شهری محل تقاطع منافع متنوع شهروندان و ظهور رفتارهای نوپدید هستند (Askarizad et al., 2025). سگ گردانی نمونه‌ای از رفتار نوپدید است که مستقیماً با نظم اجتماعی، ایمنی روانی و تعامل اجتماعی در فضاهای عمومی مرتبط است. در این راستا، نظم عمومی شهری نه تنها بر جلوگیری از آسیب‌های مستقیم جسمی یا روانی تأکید دارد، بلکه هدف آن ایجاد فضایی امن، قابل پیش‌بینی و عادلانه برای تعامل شهروندان است. بدین ترتیب، هر رفتار جدیدی که با این تعادل تداخل داشته باشد، نیازمند تحلیل دقیق و مداخله تنظیم‌گرایانه است.

۲-۵- پیامدهای اجتماعی و روانی سگ گردانی بر نظم شهری

الف) ایجاد ترس و اضطراب در گروه‌های آسیب‌پذیر

حضور سگ‌ها در فضاهای عمومی می‌تواند موجب اضطراب و ترس در کودکان، سالمندان، افراد دارای ترس از حیوانات و حتی برخی افرادی شود که تجربه منفی قبلی داشته‌اند (Duncan-Sutherland et al, 2025). این اثرات، به تدریج باعث کاهش حضور و مشارکت اجتماعی شهروندان در فضاهای عمومی می‌شود و کارکرد اجتماعی این فضاها را تضعیف می‌کند.

ب) تقویت تعارضات اجتماعی و گروه‌بندی‌های شهری

سگ گردانی بدون چارچوب قانونی می‌تواند موجب تنش میان دارندگان حیوانات و سایر کاربران فضا شود. این تنش‌ها گاهی در قالب برخوردهای کلامی یا گزارش‌های پلیس ظاهر می‌شوند و گاهی به شکل کاهش تعاملات اجتماعی و کاهش اعتماد میان شهروندان نمایان می‌گردند (Chen et al., 2022). در نتیجه، نظم عمومی تنها از منظر امنیتی تهدید نمی‌شود بلکه پیوندهای اجتماعی و سرمایه اجتماعی شهر نیز تحت فشار قرار می‌گیرد؛ زیرا در مکان‌هایی که سگ گردانی آزاد و بدون محدودیت است، برخی گروه‌ها ممکن است حضور در فضاهای عمومی را محدود کنند. این کاهش حضور، علاوه بر اثرات روانی، می‌تواند سیاست‌های مدیریت شهری در استفاده بهینه از فضا را مختل کند و موجب تمرکز فعالیت‌های شهری در مناطق محدود شود.

۲-۶- سگ‌گردانی و سلامت عمومی شهری

سلامت عمومی شهری نه تنها به معنای نبود بیماری بلکه شامل کیفیت زندگی، امنیت روانی و امکان بهره‌مندی برابر شهروندان از فضاهای شهری است (Hernández et al., 2025). سگ‌گردانی، به‌ویژه در غیاب چارچوب‌های قانونی و نظارتی، می‌تواند سلامت جسمی و روانی شهروندان و همچنین عملکرد مدیریت شهری را تحت تأثیر قرار دهد. در این بخش به بررسی اثرات این پدیده بر سلامت جسمی و روانی می‌پردازیم.

۲-۶-۱- سلامت جسمی

الف) انتقال بیماری‌ها و مخاطرات زیستی

سگ‌ها می‌توانند حامل عوامل بیماری‌زایی باشند که انتقال آن‌ها به انسان شامل هاری، انگل‌های روده‌ای، قارچ‌های پوستی و باکتری‌ها است (Ghasemzadeh & Namazi, 2015). حضور سگ‌ها در فضاهای عمومی بدون کنترل نظیر قلاده، واکسیناسیون و نظارت مستقیم مالک، ریسک تماس تصادفی شهروندان با این عوامل را افزایش می‌دهد. از منظر حقوقی، این مسئله ورود به حوزه مسئولیت مدنی را ایجاد می‌کند و دارنده حیوان در صورت بروز آسیب می‌تواند مسئول شناخته شود.

ب) مخاطرات محیطی و آلودگی‌های غیرمستقیم

فضولات، مو و بزاق سگ‌ها می‌توانند کیفیت محیط شهری و بهداشت عمومی را تهدید کنند. این تهدیدها به صورت غیرمستقیم سلامت جمعی را کاهش داده و موجب افزایش هزینه‌های شهری برای پاکسازی و مدیریت بهداشت می‌شوند (Cinquelpalmi et al, 2013). فقدان مقررات مشخص در این زمینه، شهرداری‌ها را به اقدامات واکنشی محدود می‌کند و کارکرد پیشگیرانه مدیریت شهری را کاهش می‌دهد.

۲-۶-۲- سلامت روانی

الف) اضطراب و محدودسازی حضور در فضاهای عمومی

حضور آزاد و بدون محدودیت سگ‌ها می‌تواند در گروه‌های آسیب‌پذیر مانند کودکان، سالمندان و افراد با فوبیای حیوانات، اضطراب و ترس ایجاد کند (Boyd et al, 2004). این اضطراب، به تدریج باعث کاهش استفاده شهروندان از فضاهای عمومی و کاهش کیفیت تعاملات اجتماعی می‌شود و در نهایت کارکرد اجتماعی و فرهنگی فضا را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

ب) کاهش احساس امنیت روانی

امنیت روانی یکی از شاخص‌های کلیدی کیفیت زندگی شهری است. عدم وجود مکان‌ها و ساعات مشخص برای سگ‌گردانی یا ضوابط رفتاری روشن، احساس امنیت شهروندان را تضعیف می‌کند (Delgado-Rodríguez et al, 2022). این وضعیت نه تنها موجب نارضایتی عمومی می‌شود بلکه می‌تواند اعتماد شهروندان به مدیریت شهری و قانونگذاری محلی را کاهش دهد.

۲-۷- سگ‌گردانی، حق بر شهر و عدالت فضایی در فضاهای عمومی شهری

۲-۷-۱- حق بر شهر به مثابه حق بهره‌مندی عادلانه از فضای عمومی

حق بر شهر، در ادبیات حقوق شهری و مطالعات فضایی، مفهومی فراتر از حق سکونت در شهر است و به معنای امکان بهره‌مندی مؤثر، ایمن و برابر شهروندان از فضاها، خدمات و فرصت‌های شهری تلقی می‌شود (Harvey, 2008). این حق، نه صرفاً یک امتیاز فردی، بلکه جلوه‌ای از حقوق جمعی شهروندان نسبت به فضاهای عمومی است (Purcell, 2014)؛ فضاهایی که به عنوان دارایی مشترک شهری، باید در خدمت منافع عمومی و نیازهای متنوع اجتماعی قرار گیرند.

در این چارچوب، فضاهای عمومی شهری صرفاً مکان‌هایی برای عبور یا تفریح نیستند، بلکه بستر تحقق برابری اجتماعی، تعامل مدنی و حضور گروه‌های مختلف شهروندان محسوب می‌شوند. از منظر حقوق عمومی، حق بر شهر اقتضا می‌کند که هیچ گروه یا سبک زندگی خاصی نتواند با اشغال یا استفاده نامتوازن از فضای عمومی، امکان بهره‌مندی سایر شهروندان را محدود سازد. بنابراین، هرگونه رفتار نوپدید در فضای عمومی، از جمله سگ‌گردانی، باید در نسبت با این حق بنیادین مورد ارزیابی قرار گیرد.

۲-۷-۲- سگ‌گردانی و اختلال در بهره‌مندی برابر از فضاهای عمومی

سگ‌گردانی در فضاهای عمومی، در صورت فقدان ضوابط روشن، می‌تواند به تدریج به عاملی برای تحدید بهره‌مندی برابر از فضاهای شهری تبدیل شود. این محدودیت، لزوماً به شکل منع رسمی یا فیزیکی بروز نمی‌یابد، بلکه اغلب در قالب کاهش تمایل یا امکان حضور برخی گروه‌ها در فضاهای عمومی ظاهر می‌شود (Attoh, 2011). کودکانی که امکان بازی آزادانه در پارک‌ها را از دست می‌دهند، سالمندانی که به دلیل احساس ناامنی از حضور در پیاده‌راه‌ها اجتناب می‌کنند یا خانواده‌هایی که استفاده از فضاهای سبز شهری را محدود می‌سازند، نمونه‌هایی از این پیامد غیرمستقیم هستند.

از منظر حق بر شهر، چنین وضعیتی به معنای شکل‌گیری نوعی نابرابری پنهان در دسترسی به فضاهای عمومی است. در این حالت، فضاهایی که ماهیتاً برای استفاده همگانی طراحی شده‌اند، عملاً به نفع گروهی خاص و به

زبان گروه‌های دیگر عمل می‌کنند. این نابرابری، نه ناشی از تفاوت‌های اقتصادی یا حقوقی آشکار، بلکه حاصل فقدان تنظیم‌گری فضایی و حقوقی متناسب با تحولات سبک زندگی شهری است.

از سوی دیگر عدالت فضایی به‌عنوان یکی از مفاهیم کلیدی در سیاست‌گذاری شهری، بر توزیع منصفانه فضاها، امکانات و کارکردهای شهری میان شهروندان تأکید دارد (Soja, 2009). بر اساس این مفهوم، مدیریت شهری مکلف است با طراحی و تنظیم مناسب فضاها، امکان هم‌زیستی سبک‌های مختلف زندگی را بدون تحمیل هزینه اجتماعی به دیگران فراهم سازد (Jian, Luo & Chan, 2020). در این راستا، مسئله اصلی نه پذیرش یا طرد سگ‌گردانی، بلکه چگونگی جانمایی و ساماندهی آن در ساختار فضایی شهر است.

تمرکز سگ‌گردانی در فضاهای عمومی همگانی، بدون پیش‌بینی فضاهای متناسب و اختصاصی، عملاً بار اجتماعی این رفتار را بر دوش فضاهایی می‌گذارد که باید پاسخ‌گوی نیازهای متنوع و بعضاً متعارض شهروندان باشند. این وضعیت، از منظر عدالت فضایی، نوعی توزیع ناعادلانه کارکردهای شهری محسوب می‌شود؛ زیرا گروهی از شهروندان ناخواسته متحمل پیامدهای رفتاری می‌شوند که در انتخاب آن نقشی نداشته‌اند. عدالت فضایی اقتضا می‌کند که مدیریت شهری با تفکیک کارکردی هوشمندانه، از تمرکز تعارضات در فضاهای عمومی همگانی جلوگیری نماید.

۲-۷-۳- حق بر شهر و مسئولیت مدیریت شهری در تنظیم سبک‌های نوپدید زندگی

تحقق حق بر شهر، مستلزم رویکردی فعال و پیش‌نگرانه از سوی مدیریت شهری است (Liu et al., 2025). شهرداری و شورای اسلامی شهر، به‌عنوان نهادهای متولی اداره فضاهای عمومی، نمی‌توانند نسبت به پیامدهای فضایی و اجتماعی سبک‌های نوپدید زندگی بی‌تفاوت باشند. در این چارچوب، عدم مداخله تنظیم‌گرایانه در پدیده سگ‌گردانی، به معنای واگذاری غیررسمی بخشی از حق بر شهر به رویه‌های خودجوش و غیرقابل پیش‌بینی است. از منظر حقوق شهری، تنظیم‌گری فضایی نه محدودسازی بی‌دلیل آزادی‌های فردی، بلکه ابزاری برای تضمین بهره‌مندی عادلانه همگان از فضاهای شهری است (Manfredini, 2019). تعیین فضاهای متناسب، تدوین قواعد رفتاری مشخص و پیش‌بینی سازوکارهای نظارتی، همگی در راستای تحقق حق بر شهر و جلوگیری از شکل‌گیری نابرابری‌های فضایی انجام می‌پذیرد. در غیاب این اقدامات، فضاهای عمومی به عرصه رقابت نابرابر سبک‌های زندگی تبدیل می‌شوند و نقش خود را به‌عنوان بستر هم‌زیستی مدنی از دست می‌دهند.

۲-۸- سگ‌گردانی به‌مثابه مسئله‌ای فضایی-حقوقی

تحلیل سگ‌گردانی در چارچوب حق بر شهر و عدالت فضایی نشان می‌دهد که این پدیده را نمی‌توان صرفاً به‌عنوان یک رفتار فردی تلقی کرد. سگ‌گردانی در واقع، موضوعی فضایی-حقوقی است که به نحوه تخصیص، تنظیم و

مدیریت فضاهای عمومی گره خورده است (Yan, 2025). نادیده گرفتن این بعد، موجب تقلیل مساله به برخوردهای مقطعی و واکنشی می‌شود و امکان سیاست‌گذاری پایدار شهری را تضعیف می‌کند.

در نتیجه، الحاق رویکرد حق بر شهر و عدالت فضایی به تحلیل حقوقی سگ‌گردانی، نه تنها خلأ مفهومی موجود در سیاست‌گذاری شهری را پر می‌کند؛ بلکه زمینه‌ساز اتخاذ تصمیماتی می‌شود که همزمان از حقوق فردی دارندگان حیوانات خانگی و حقوق جمعی سایر شهروندان صیانت می‌کند. این رویکرد، مسیر گذار از تعارض‌های پراکنده به حکمرانی منسجم و عادلانه را در مدیریت فضاهای عمومی شهری هموار می‌سازد.

۲-۹- چارچوب تحلیلی پژوهش

این پژوهش، با این فرض بنیادین سامان یافته است که پدیده سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری صرفاً یک رفتار فردی یا مسئله انتظامی محسوب نمی‌شود، بلکه موضوعی چندبعدی در تقاطع حقوق شهری، مدیریت فضای عمومی، سلامت عمومی و عدالت فضایی است. بر این اساس، تحلیل این پدیده نیازمند چارچوبی است که بتواند پیوند میان مفاهیم نظری و مصادیق عینی در فضای شهری را تبیین نماید.

در این پژوهش، چارچوب تحلیلی بر پایه چهار مفهوم کلیدی نظم عمومی، سلامت عمومی، حق بر شهر و عدالت فضایی طراحی شده است. این مفاهیم به‌عنوان متغیرهای تحلیلی اصلی، مبنای تحلیل اسناد حقوقی، تحلیل وضعیت فضایی خیابان ارم شیراز و استخراج یافته‌های پژوهش قرار گرفته‌اند.

در این چارچوب، فضای عمومی شهری به‌عنوان عرصه‌ای برای بهره‌مندی برابر شهروندان از امکانات شهری تلقی می‌شود؛ فضایی که مدیریت آن مستلزم ایجاد تعادل میان آزادی‌های فردی و منافع عمومی است. از این منظر، هرگونه استفاده از فضای عمومی باید در چارچوب اصول نظم عمومی، سلامت عمومی و حق برابر شهروندان برای حضور ایمن و متوازن در فضاهای شهری تنظیم شود.

بر اساس این رویکرد، سگ‌گردانی در شرایط فقدان ضوابط فضایی و حقوقی روشن، می‌تواند پیامدهایی نظیر:

- ایجاد تعارض اجتماعی در فضای عمومی
- کاهش احساس امنیت و آسایش روانی
- محدود شدن حضور برخی گروه‌های اجتماعی
- ایجاد مخاطرات بهداشتی و محیطی
- و شکل‌گیری نابرابری فضایی در بهره‌برداری از فضاهای عمومی

را به همراه داشته باشد.

از سوی دیگر، چارچوب تحلیلی حاضر بر این اصل استوار است که تنظیم‌گری شهری در مواجهه با این پدیده نباید صرفاً مبتنی بر ممنوعیت یا مداخله کیفری باشد، بلکه باید از طریق ترکیب سیاست‌های حقوقی، طراحی فضایی و مدیریت شهری به ایجاد همزیستی پایدار میان گروه‌های مختلف استفاده‌کننده از فضای عمومی بینجامد.

جدول شماره ۱. چارچوب مفهومی تحلیل حقوقی سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری

مفهوم تحلیلی	تعریف و مبنای نظری	ابعاد مرتبط با سگ‌گردانی	پیامدهای احتمالی در فضای عمومی
نظم عمومی	حفظ امنیت، آسایش و آرامش اجتماعی در فضاهای عمومی	کنترل رفتار حیوان، جلوگیری از ایجاد مزاحمت و ترس عمومی	تعارض اجتماعی، احساس ناامنی، کاهش استفاده از فضا
سلامت عمومی	تضمین سلامت جسمی، روانی و اجتماعی شهروندان	کنترل بیماری‌های مشترک، مدیریت فضولات و آلودگی محیطی	مخاطرات بهداشتی، اضطراب روانی، کاهش کیفیت محیط
حق بر شهر	حق بهره‌مندی برابر شهروندان از فضاها و امکانات شهری	استفاده متوازن همه گروه‌ها از فضای عمومی	محدود شدن حضور برخی گروه‌ها در صورت نبود تنظیم‌گری
عدالت فضایی	توزیع منصفانه فضاها و کارکردهای شهری میان شهروندان	جانمایی مناسب فضاهای سگ‌گردانی و تفکیک کارکردی	نابرابری فضایی و تمرکز تعارضات در فضاهای عمومی

۳- روش شناسی پژوهش

این پژوهش از حیث هدف، پژوهشی بنیادی-کاربردی و از نظر ماهیت، کیفی است که با رویکرد تحلیل فضایی-حقوقی انجام شده است. مسئله اصلی پژوهش، بررسی پدیده سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری و تحلیل آن در نسبت با مفاهیمی همچون نظم عمومی، سلامت عمومی و حق بر شهر است. با توجه به چندبعدی بودن این مسئله، روش تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار، به‌عنوان روش اصلی تحلیل انتخاب شده است. در این رویکرد، چارچوب مفهومی اولیه بر اساس مبانی نظری و حقوقی موجود شکل می‌گیرد و سپس داده‌های تجربی برای تبیین، تکمیل و آزمون این چارچوب مورد تحلیل قرار می‌گیرند.

در این مقاله، داده‌ها از سه منبع اصلی شامل اسناد و مقررات حقوقی، ادبیات نظری و داده‌های میدانی گردآوری شده‌اند. بررسی اسناد و متون حقوقی به منظور شناسایی چارچوب‌های قانونی مرتبط با نظم عمومی، سلامت عمومی و مدیریت فضاهای عمومی شهری انجام شده است. همچنین ادبیات نظری و مطالعات پیشین مرتبط با موضوعاتی مانند حق بر شهر، تعارضات کاربری در فضاهای عمومی و سیاست‌های مدیریت شهری مورد مطالعه قرار گرفت تا مبنای نظری تحلیل فراهم شود. در کنار این منابع، داده‌های میدانی حاصل از گفت‌وگو با کاربران فضای عمومی نیز گردآوری شد تا تجربه زیسته شهروندان و برداشت‌های اجتماعی آنان از پدیده سگ‌گردانی در فضای شهری مورد بررسی قرار گیرد.

در ادامه، برای تبیین دقیق‌تر روش پژوهش، واحد تحلیل و منابع داده، داده‌های میدانی، قلمرو مکانی و مراحل تحلیل داده‌ها در قالب عناوین زیر تشریح می‌شود.

۳-۱- واحد تحلیل و منابع داده

واحد تحلیل در این پژوهش نحوه مواجهه و تنظیم‌گری پدیده سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری در ارتباط با نظم عمومی و سلامت عمومی می‌باشد. برای بررسی این موضوع، داده‌های پژوهش از سه منبع اصلی گردآوری شده است. نخست، اسناد و مقررات حقوقی مرتبط با مدیریت فضاهای عمومی شهری، مقررات شهری و ضوابط مرتبط با نگهداری حیوانات خانگی مورد بررسی قرار گرفت. دوم، متون نظری و مطالعات علمی مرتبط با مفاهیمی نظیر حق بر شهر، نظم عمومی، سلامت عمومی و تعارضات کاربری در فضاهای عمومی مطالعه شد تا چارچوب مفهومی پژوهش شکل گیرد. سوم، داده‌های میدانی حاصل از گفت‌وگو با کاربران فضای عمومی در محدوده خیابان ارم شیراز گردآوری شد. ترکیب این سه منبع داده امکان تحلیل مسئله مورد مطالعه را در پیوند میان مبانی نظری، چارچوب‌های حقوقی و تجربه اجتماعی کاربران فضاهای عمومی فراهم می‌کند.

۳-۲- داده‌های میدانی

به منظور بررسی ابعاد اجتماعی و تجربی پدیده سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری، بخش میدانی پژوهش از طریق انجام گفت‌وگوهای میدانی با شهروندان در محدوده خیابان ارم شیراز انجام شد. در مجموع ۱۲ گفت‌وگوی میدانی با کاربران مختلف این فضا صورت گرفت. مشارکت‌کنندگان در این گفت‌وگوها شامل دارندگان سگ و نیز شهروندانی بودند که بدون همراه داشتن حیوان خانگی از فضای عمومی استفاده می‌کردند. این افراد از گروه‌های اجتماعی مختلفی همچون دانشجویان، استاد دانشگاه، کارمندان، خانه‌داران، پزشک، بازنشسته و دانش‌آموز بودند که تنوعی از دیدگاه‌ها و تجربه‌های اجتماعی را در اختیار نویسندگان قرار داد.

گفت‌وگوها در فضای عمومی پیاده‌روهای خیابان ارم و اطراف باغ ارم انجام شد و تلاش گردید دیدگاه افراد درباره موضوعاتی مانند احساس امنیت در فضای عمومی، نگرانی‌های بهداشتی، تجربه حضور در فضاهای شهری، حق استفاده از فضای عمومی و ضرورت تنظیم‌گری فعالیت‌هایی مانند سگ‌گردانی مورد بررسی قرار گیرد. داده‌های حاصل از این گفت‌وگوها به‌عنوان شواهد تجربی برای تحلیل پیامدهای اجتماعی و مدیریتی پدیده سگ‌گردانی در فضای عمومی مورد استفاده قرار گرفت.

۳-۳- قلمرو مکانی پژوهش

قلمرو مکانی این پژوهش محدوده خیابان ارم در شهر شیراز و پیاده‌روهای پیرامون باغ ارم است. این محدوده به دلیل ویژگی‌های خاص خود به‌عنوان یکی از فضاهای عمومی مهم و پرتردد شهر انتخاب شده است. مجاورت با دانشگاه شیراز، قرارگیری در کنار باغ تاریخی ارم به‌عنوان یکی از جاذبه‌های گردشگری مهم شهر و حضور مستمر گروه‌های مختلفی از کاربران شهری از جمله دانشجویان، خانواده‌ها، گردشگران و ساکنان محلی موجب شده است که این فضا از تعاملات اجتماعی گسترده‌ای برخوردار باشد.

در سال‌های اخیر حضور افرادی که حیوانات خانگی خود را (به‌ویژه سگ) برای گردش به این محدوده می‌آورند، در این فضا قابل مشاهده است. این وضعیت در برخی موارد موجب شکل‌گیری برداشت‌ها و واکنش‌های متفاوت در میان کاربران فضا شده است. از این رو، خیابان ارم می‌تواند به‌عنوان نمونه‌ای مناسب برای مطالعه چالش‌های مرتبط با سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری و بررسی نحوه مدیریت این پدیده در بستر واقعی شهر مورد استفاده قرار گیرد.

۳-۴- مراحل تحلیل پژوهش

فرایند تحلیل داده‌ها در چند مرحله انجام شد. در مرحله نخست، اسناد حقوقی، متون نظری و داده‌های حاصل از گفت‌وگوهای میدانی به‌صورت مکرر مطالعه شد تا مفاهیم اولیه مرتبط با موضوع پژوهش شناسایی شود. در مرحله دوم، مفاهیم استخراج‌شده در قالب کدهای تحلیلی دسته‌بندی شد و بر اساس شباهت‌های مفهومی در مضامین گسترده‌تر سامان یافت. در مرحله سوم، مفاهیم به‌دست‌آمده با چارچوب نظری پژوهش تطبیق داده شد تا ارتباط میان یافته‌های تجربی، مبانی نظری و الزامات حقوقی روشن شود. در نهایت، نتایج تحلیل در قالب مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی سامان‌دهی شد که امکان بررسی نحوه مدیریت و تنظیم‌گری پدیده سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری را فراهم می‌کند.

۴- یافته‌ها

یافته‌های پژوهش بر اساس چارچوب تحلیلی استخراج‌شده از مبانی نظری و با تکیه بر چهار محور نظم عمومی، سلامت عمومی، حق بر شهر و عدالت فضایی سامان یافته‌اند. در این راستا، اسناد حقوقی، قوانین موضوعه، مقررات مدیریت شهری و داده‌های حاصل از مشاهده میدانی در محدوده خیابان ارم شیراز، در چارچوب تحلیل محتوای کیفی مورد بررسی قرار گرفتند تا ابعاد فضایی - حقوقی پدیده سگ‌گردانی و خلأهای تنظیم‌گری موجود تبیین شود.

۴-۱- تحلیل وضعیت حقوقی سگ‌گردانی در قوانین موضوعه

سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری، هرچند به‌طور روزافزون در زندگی شهری ایران نمود یافته و پیامدهای ملموسی بر نظم، ایمنی و سلامت عمومی شهروندان برجای گذاشته است، اما متأسفانه در نظام حقوقی ایران تاکنون به‌عنوان یک موضوع مستقل و مصرح حقوقی مورد شناسایی قرار نگرفته است. بررسی قوانین بالادستی، قوانین عادی و دستورالعمل‌های اجرایی نشان می‌دهد که قانون‌گذار عمدتاً از مواجهه مستقیم با این پدیده نو پرهیز کرده و تنها در چارچوب‌های کلی و عام حقوقی نظیر نظم، بهداشت و آسایش شهروندان امکان تحلیل آن وجود دارد.

این فقدان نص، موجب ایجاد یک ابهام ساختاری در جایگاه حقوقی سگ‌گردانی می‌شود؛ ابهامی که هم آزادی‌های فردی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و هم حقوق جمعی و مصالح عمومی را به شکل نامحدود در معرض چالش قرار می‌دهد. در حقیقت، سگ‌گردانی نه به‌عنوان یک حق مشخص برای دارندگان حیوانات خانگی تعریف شده است و نه به‌عنوان رفتاری ممنوع یا محدودشده در قوانین موضوعه دیده می‌شود. این وضعیت، زمینه را برای برداشت‌های متفاوت از سوی نهادهای اجرایی، قضایی و انتظامی فراهم می‌کند و انسجام حقوقی و پیش‌بینی‌پذیری نظام قانونی را با دشواری مواجه می‌سازد.

۴-۱-۱- تحلیل حقوقی پدیده سگ‌گردانی در پر تو اصول قانون اساسی

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان سند بالادستی نظام حقوقی، واجد نقش تعیین‌کننده‌ای در تنظیم نسبت میان آزادی‌های فردی و مصالح عمومی می‌باشد (صالحی راد و همکاران، ۱۴۰۳) و از این حیث، مبنای هنجاری مهمی برای تحلیل حقوقی رفتارهای اجتماعی بروز یافته در فضاهای عمومی شهری، از جمله پدیده سگ‌گردانی، فراهم می‌آورد. هرچند این پدیده به‌طور صریح در متن قانون اساسی مورد اشاره قرار نگرفته است، لیکن مجموعه‌ای از اصول بنیادین آن، به‌صورت غیرمستقیم اما مؤثر، ناظر بر حدود و قیود اعمال حقوق فردی در عرصه عمومی است و امکان استخراج معیارهای حقوقی لازم برای ارزیابی مشروعیت یا محدودسازی این رفتار را فراهم می‌سازد.

در این چارچوب، اصول ۳ و ۱۹ قانون اساسی که بر برابری شهروندان در بهره‌مندی از حقوق و امکانات عمومی و نفی هرگونه تبعیض ناروا تأکید دارند، اقتضا می‌کنند که فضاهای عمومی شهری به‌عنوان اموال و منابع مشترک، به‌گونه‌ای اداره شوند که امکان استفاده متعارف، ایمن و برابر برای عموم شهروندان فراهم باشد (رفعیان و همکاران، ۱۴۰۴). بنابراین، هر رفتاری که در عمل موجب تحدید دسترسی گروهی از شهروندان به این فضاها شود یا بهره‌مندی برابر آنان را مختل سازد، می‌تواند ناقض روح حاکم بر این اصول تلقی گردد. به همین سبب سگ‌گردانی در صورتی که منجر به ایجاد ناامنی روانی، سلب آسایش یا هراس اجتماعی، به‌ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر نظیر کودکان، سالمندان و افراد دارای شرایط خاص شود، با الزامات ناشی از اصل برابری در بهره‌مندی از فضاهای عمومی در تعارض قرار می‌گیرد.

افزون بر این، اصل ۲۲ قانون اساسی با شناسایی و تضمین مصونیت جان، حیثیت، مال و حقوق اشخاص، بعد حمایتی مهمی را در تحلیل حقوقی سگ‌گردانی مطرح می‌سازد. بر اساس این اصل، دولت مکلف است از حقوق بنیادین شهروندان در برابر هرگونه تعرض، اعم از تعرض مستقیم یا غیرمستقیم، صیانت نماید. از این منظر، هرگونه رفتار در فضای عمومی که بالقوه سلامت جسمی، امنیت روانی یا حیثیت اجتماعی اشخاص را تهدید کند، می‌تواند در قلمرو مداخلات مشروع حاکمیت قرار گیرد. بدین ترتیب، فقدان ضوابط کنترلی در سگ‌گردانی از حیث افزایش خطرات بهداشتی، احتمال آسیب‌های جسمی یا ایجاد اضطراب عمومی، با تعهدات ناشی از اصل ۲۲ قابل جمع نمی‌باشد.

در میان اصول قانون اساسی، اصل ۴۰ واجد جایگاه محوری در تبیین حدود آزادی‌های فردی است. این اصل، با تصریح به ممنوعیت استفاده از حق به‌عنوان وسیله اضرار به غیر یا تجاوز به منافع عمومی، قاعده‌ای عام و بنیادین برای تنظیم تعارض میان حقوق فردی و مصالح جمعی ارائه می‌دهد (سام دلیری و خواجه‌وند، ۱۴۰۴). بر مبنای این اصل، حتی در فرض شناسایی نگهداری حیوانات خانگی و استفاده از فضاهای عمومی برای سگ‌گردانی به‌عنوان مصداقی از آزادی‌های فردی، این آزادی واجد ماهیتی مقید و مشروط است و در صورت تعارض با سلامت عمومی، نظم اجتماعی یا حقوق دیگران قابلیت تحدید قانونی خواهد داشت. بنابراین، محدودسازی سگ‌گردانی در فضاهای عمومی، نه تنها مغایر قانون اساسی تلقی نمی‌شود، بلکه در صورت احراز شرایط اضرار یا تهدید منافع عمومی، مستند به اصل ۴۰ واجد وجهت حقوقی است.

از سوی دیگر، اصل ۴۳ قانون اساسی که دولت را مکلف به تأمین سلامت، رفاه و امنیت اجتماعی می‌داند، نقش فعالی برای حاکمیت در سامان‌دهی این پدیده ترسیم می‌کند. مفاد این اصل، دولت را از اتخاذ رویکرد صرفاً منفعلانه در برابر پیامدهای اجتماعی و بهداشتی رفتارهای فردی در فضاهای عمومی باز می‌دارد و ضرورت سیاست‌گذاری، تنظیم‌گری و نظارت مؤثر را مورد تأکید قرار می‌دهد. بنابراین، تدوین مقررات ناظر بر نحوه، زمان،

مکان و شرایط سگ‌گردانی را می‌توان در زمره اقدامات مثبت دولت در راستای ایفای تکلیف مقرر در اصل ۴۳ ارزیابی نمود.

بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که تحقق عملی توازن میان آزادی‌های فردی و منافع عمومی در حوزه سگ‌گردانی، مستلزم قانون‌گذاری دقیق و مبتنی بر اصول قانون اساسی است؛ قانون‌گذاری که ضمن احترام به حقوق بنیادین شهروندان، امکان مدیریت عقلانی فضاها را عمومی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی را فراهم آورد.

۴-۱-۲- تحلیل حقوقی پدیده سگ‌گردانی در قوانین جزایی

نظم عمومی به‌عنوان یکی از مفاهیم بنیادین و در عین حال انعطاف‌پذیر در حقوق کیفری (موسوی مجاب، ۱۳۹۸)، نقش محوری در توجیه مداخله دولت در تنظیم رفتارهای اجتماعی ایفا می‌کند (شرفی ماسوله و همکاران، ۱۴۰۲). در نظام حقوق کیفری ایران، بخش قابل توجهی از مقررات جزایی با هدف صیانت از نظم عمومی، پیشگیری از اختلال در آسایش اجتماعی و تضمین امنیت روانی شهروندان وضع شده‌اند (السعدون و منتظری، ۱۴۰۳). در این چارچوب، برخی از مقررات قانون مجازات اسلامی، به‌ویژه مواد ناظر بر اخلاق در نظم عمومی، ایجاد مزاحمت برای اشخاص و تهدید علیه بهداشت و امنیت عمومی، از حیث نظری قابلیت انطباق بر برخی مصادیق مرتبط با پدیده سگ‌گردانی در اماکن عمومی را دارا هستند. با این حال، بررسی تحلیلی این مقررات نشان می‌دهد که چنین قابلیت‌هایی بیش از آنکه مبتنی بر پیش‌بینی صریح و سیاست کیفری هدفمند باشد، حاصل تفسیر موسع از مفاهیم کلی و انتزاعی حقوق جزاست.

لازم به ذکر است که در حوزه اخلاق در نظم عمومی، تحقق عنوان مجرمانه مستلزم احراز رفتارهایی است که به‌طور متعارف موجب سلب آسایش عمومی، ایجاد تشویش اذهان یا برهم‌زدن آرامش اجتماعی گردد. در مواردی که سگ‌گردانی با رفتارهای پرخطر، فقدان کنترل مؤثر بر حیوان، رهاسازی سگ در معابر عمومی یا ایجاد خوف و هراس برای عابران همراه باشد، امکان تحلیل رفتار دارنده سگ ذیل این عناوین مجرمانه به‌صورت موردی وجود دارد. با این حال، باید توجه داشت که چنین تحلیلی ناگزیر مستلزم توسعه قلمرو مفاهیم کیفری از طریق تفسیر قضایی است؛ امری که با اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها و لزوم تفسیر مضیق قوانین کیفری در تعارض قرار می‌گیرد و می‌تواند موجب خدشه به امنیت حقوقی شهروندان شود.

در حقیقت یکی از محدودیت‌های اساسی مقررات کیفری موجود در این زمینه آن است که قانون‌گذار ایرانی، رفتار حیوان را به‌عنوان منشأ مستقل مسئولیت کیفری مورد توجه قرار نداده و مسئولیت دارنده حیوان نیز صرفاً در چارچوب قواعد کلی مسئولیت کیفری و نه بر اساس مقررات خاص تنظیم شده است. برخلاف برخی نظام‌های حقوقی که برای نگهدارنده حیوان در فضای عمومی نوعی مسئولیت مفروض یا تشدید قائل‌اند، در حقوق کیفری ایران، انتساب رفتار زیان‌بار سگ به دارنده آن مستلزم احراز عناصر سه‌گانه جرم؛ یعنی تقصیر شخصی و رابطه

سببیت میان فعل یا ترک فعل دارنده و نتیجه زیان بار است. این امر در عمل با دشواری های اثباتی قابل توجهی همراه است و امکان اعمال یکنواخت و پیش بینی پذیر قواعد کیفری را با تردید مواجه می سازد.

علاوه بر این، فقدان معیارهای قانونی شفاف برای انتساب رفتار سگ به دارنده آن در اماکن عمومی، از دیگر چالش های اساسی در این حوزه محسوب می شود. مقررات کیفری موجود، تمایز روشنی میان صرف حضور سگ در فضای عمومی و تحقق رفتار زیان بار یا خطر آفرین ناشی از سگ گردانی قائل نشده اند. این در حالی است که از منظر اصول بنیادین حقوق کیفری، مداخله کیفری صرفاً در صورتی موجه است که رفتار ارتكابی واجد خطر جدی و قابل توجه برای نظم عمومی، سلامت یا حقوق دیگران باشد. فقدان این تفکیک، زمینه ساز اعمال سلیقه و برداشت های متفاوت از سوی ضابطان دادگستری و مراجع قضایی می شود و وحدت رویه قضایی را با چالش جدی مواجه می سازد.

در نتیجه، می توان گفت که واکنش حقوق کیفری ایران نسبت به پدیده سگ گردانی، عمدتاً ماهیتی پسینی، موردی و وابسته به تشخیص شخصی مقام تعقیب یا قاضی دارد و از انسجام هنجاری و پیش بینی پذیری لازم برخوردار نیست. چنین وضعیتی نه تنها کارکرد پیشگیرانه و تنظیم گر حقوق کیفری را تضعیف می کند، بلکه با اصولی چون حداقلی بودن مداخله کیفری، شفافیت هنجارها و تأمین امنیت حقوقی شهروندان نیز سازگار نیست. از این رو، به نظر می رسد خلأ سیاست کیفری منسجم و فقدان مقررات خاص در زمینه سگ گردانی در اماکن عمومی، یکی از عوامل اصلی ناکارآمدی نظام حقوق کیفری ایران در مواجهه با این پدیده اجتماعی نوظهور به شمار می رود.

۴-۱-۳- تحلیل حقوقی پدیده سگ گردانی و مقررات بهداشت عمومی

در نظام حقوقی ایران، بهداشت عمومی از طریق مجموعه ای از قوانین و مقررات عادی و آیین نامه های اجرایی مورد حمایت قرار می گیرد و نهادهای عمومی مکلف به پیشگیری از عوامل تهدیدکننده سلامت شهروندان می باشند (اسماعیل زاده و همکاران، ۱۴۰۲). این مقررات عمدتاً با رویکردی پیشگیرانه بر کنترل آلودگی های محیطی، جلوگیری از انتشار عوامل بیماری زا و تضمین شرایط بهداشتی فضاهای عمومی تأکید دارند. با وجود این، بررسی تحلیلی چارچوب های قانونی موجود نشان می دهد که پدیده سگ گردانی، به عنوان یکی از مصادیق نوپدید حضور حیوانات در محیط های عمومی شهری، به طور صریح و نظام مند در ذیل مقررات بهداشت عمومی تنظیم نشده است.

بر اساس ماده ۵۵ قانون شهرداری، حفظ بهداشت شهر و جلوگیری از ایجاد آلودگی ها و مزاحمت های مخل سلامت عمومی از وظایف اساسی شهرداری ها محسوب می شود. بندهای مرتبط این ماده، شهرداری را مکلف می سازد با هرگونه عامل تهدیدکننده بهداشت عمومی مقابله نماید. با این حال، قانون گذار بدون تعیین مصادیق مشخص، از

جمله نحوه حضور حیوانات خانگی در فضاهای عمومی، به بیان کلی این تکلیف بسنده کرده است. این امر موجب شده است که سگ‌گردانی، علی‌رغم ارتباط مستقیم با بهداشت محیط و سلامت شهروندان، در عمل خارج از یک چارچوب بهداشتی شفاف و الزام‌آور قرار گیرد.

از سوی دیگر، قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ و اصلاحات بعدی آن و نیز قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴، بر لزوم پیشگیری از انتشار عوامل زیان‌آور برای سلامت انسان تأکید دارند. هرچند این قوانین مستقیماً به نگهداری یا گردش حیوانات در فضاهای عمومی نپرداخته‌اند اما فلسفه تقنینی آن‌ها مبتنی بر کنترل منابع بالقوه آلودگی و بیماری است. از این منظر، سگ‌گردانی بدون ضوابط بهداشتی مشخص می‌تواند در تعارض با اهداف این مقررات قرار گیرد؛ به‌ویژه در مواردی که امکان انتقال بیماری‌های مشترک انسان و حیوان یا آلودگی محیطی مطرح باشد.

در تحلیل نهایی، می‌توان گفت که مقررات بهداشتی موجود، علی‌رغم تأکید کلی بر حفظ سلامت عمومی و بهداشت محیط، نتوانسته‌اند پیوند روشنی میان سگ‌گردانی و الزامات بهداشتی برقرار سازند. این خلأ هنجاری، موجب ابهام در حدود مسئولیت نهادهای اجرایی و تضعیف رویکرد پیشگیرانه در مدیریت مخاطرات بهداشتی می‌شود. بنابراین، تدوین مقررات خاص بهداشتی اعم از قانون یا آیین‌نامه‌های اجرایی با هدف تعیین استانداردهای بهداشتی سگ‌گردانی و تضمین سلامت عمومی در فضاهای شهری، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد.

۴-۲- تحلیل حق بر شهر و تنظیم‌گری سگ‌گردانی در خیابان ارم شیراز

محدوده خیابان ارم شیراز، به‌واسطه استقرار باغ تاریخی ارم به عنوان یکی از شاخص‌ترین جاذبه‌های فرهنگی-گردشگری شهر، هم‌جواری با دانشگاه شیراز و تمرکز کاربری‌های تفریحی، آموزشی و خانوادگی، یکی از مهم‌ترین فضاهای عمومی شهر محسوب می‌شود. این پهنه شهری محل تلاقی سه کارکرد اصلی گردشگری، دانشگاهی و فراغتی است و به‌واسطه حضور هم‌زمان گردشگران داخلی و خارجی، دانشجویان و خانواده‌ها، از تراکم بالای تعاملات اجتماعی برخوردار است. همین تنوع کارکردی و تراکم جمعیتی، آن را به نمونه‌ای مناسب برای تحلیل آثار حقوقی و اجتماعی پدیده سگ‌گردانی در چارچوب نظم عمومی، سلامت عمومی و عدالت فضایی تبدیل می‌کند.

۴-۲-۱- چارچوب حقوقی و مدیریت شهری

از منظر حقوقی، شهرداری‌ها به موجب ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها مکلف به حفظ بهداشت عمومی، جلوگیری از ایجاد مزاحمت و تأمین آسایش شهروندان هستند (نوروزی و آقایی، ۱۴۰۰؛ خامسی و لکی‌زاده، ۱۴۰۳). شوراهای اسلامی شهر نیز اختیار تصویب مقررات محلی در حدود قوانین را دارند. با این حال، در شیراز تاکنون ضابطه‌ای

جامع و شفاف درباره تعیین محدوده‌های مجاز، شرایط بهداشتی و الزامات کنترلی سگ‌گردانی در فضاهای عمومی پرتدد تصویب نشده است. این خلأ قانونی به ویژه در محدوده‌هایی با کارکرد چندگانه و تراکم جمعیت، زمینه‌ساز بروز تعارضات اجتماعی و واکنش‌های موردی شده است.

۴-۲-۲- جنبه اجتماعی و تجربی سگ‌گردانی

به‌منظور بررسی ابعاد اجتماعی و تجربی پدیده سگ‌گردانی در عرصه‌های عمومی شهر، در این پژوهش از داده‌های میدانی مبتنی بر مصاحبه استفاده شده است. در این راستا، تعداد ۱۲ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با کاربران فضای عمومی در محدوده مورد مطالعه (خیابان ارم) انجام گرفت. انتخاب مشارکت‌کنندگان با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و با تأکید بر حداکثر تنوع صورت گرفت تا دیدگاه‌های متفاوت شهروندان نسبت به این پدیده بازنمایی شود. ترکیب نمونه شامل دو گروه اصلی بود: نخست، افرادی که به‌صورت فعال به سگ‌گردانی در فضای عمومی می‌پرداختند و دوم، شهروندانی که بدون همراه داشتن حیوان خانگی از این فضا استفاده می‌کردند. این رویکرد امکان مقایسه تجربه‌ها و برداشت‌های دو گروه از نحوه استفاده از فضای عمومی و پیامدهای اجتماعی این پدیده را فراهم می‌سازد. داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها پس از پیاده‌سازی و بازخوانی، با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای کیفی کدگذاری و در چارچوب چهار محور مفهومی مقاله شامل نظم عمومی، سلامت عمومی، حق بر شهر و عدالت فضایی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.

۴-۲-۲-۱- دیدگاه دارندگان سگ

مصاحبه‌ها نشان می‌دهد دارندگان سگ غالباً نگرشی تلفیقی از حق استفاده از فضاهای عمومی و مسئولیت فردی دارند:

- یک زوج مسافر ۵۰ ساله که سگی همراه داشتند، بر این باور بودند که فضاهای عمومی متعلق به همه است و نباید محدودیتی در استفاده از سگ وجود داشته باشد. با این حال، آنان بر لزوم رعایت اقدامات بهداشتی، جمع‌آوری فضولات و کنترل سگ‌های بزرگ با قلابه تأکید کردند.
- خانمی ۴۴ ساله ساکن شیراز اظهار داشت که سگ‌ها نقش مهمی در کاهش تنهایی و ایجاد آرامش دارند و با رعایت واکسیناسیون و داروهای ضد انگل، مخاطرات بهداشتی قابل کنترل است. وی همچنین پیشنهاد کرد که ایجاد محیط‌های اختصاصی برای سگ‌ها می‌تواند تعارض بین دارندگان سگ و سایر شهروندان را کاهش دهد.

- یک پزشک ۴۵ ساله ضمن پذیرش مخاطرات بهداشتی و روانی سگ‌ها، بیان کرد که به دلیل فقدان محیط‌های اختصاصی، ناچارند سگ‌ها را به فضای عمومی بیاورند و همواره مسئولیت ناشی از آن را بر عهده می‌گیرند.

- یک مرد ۲۰ ساله با نگرش مثبت نسبت به سگ‌های کوچک، تأکید کرد که در صورت وجود پارک اختصاصی برای سگ‌ها، دیگر آن‌ها را به فضاهای عمومی نمی‌آورد.

این یافته‌ها نشان می‌دهد که دارندگان سگ، گرچه به حق استفاده از فضای عمومی توجه دارند، نسبت به مسئولیت‌های ناشی از سگ نیز آگاه هستند و به لزوم تنظیم‌گری قانونی و تفکیک کارکردی فضاها اعتقاد دارند.

۴-۲-۲- دیدگاه شهروندانی که سگ همراه ندارند

شهروندانی که سگ همراه نداشتند، نگرانی‌های خود را از منظر بهداشتی، فرهنگی و روانی بیان کردند:

- خانمی ۳۳ ساله با دو فرزند اعلام کرد که ترس فرزندش از سگ بارها باعث تغییر مسیر یا بازگشت از پیاده‌روی شده است و توصیه کرد که محیط‌های اختصاصی برای سگ‌ها ایجاد شود و سگ‌گردانی در محیط‌های عمومی محدود گردد.

- استاد دانشگاه ۳۹ ساله، با تأکید بر مخاطرات بهداشتی و امنیتی، خواستار مقررات سلبی و تعیین مکان‌های اختصاصی شد.

- شهروندان مسن‌تر، مانند یک مرد ۵۵ ساله و یک خانم ۶۳ ساله، ورود سگ به محیط‌های عمومی را از نظر شرعی و بهداشتی نامناسب دانستند و خواستار برخورد قانونی با سگ‌گردانی در مکان‌های عمومی شدند.

- چند نفر از مشارکت‌کنندگان تصریح کردند که در مواجهه با سگ در مسیر پیاده‌روی، مسیر خود را تغییر داده یا از ادامه حضور در فضا صرف‌نظر کرده‌اند. برای نمونه، یکی از مادران حاضر در فضا بیان کرد که به دلیل ترس فرزندش از سگ، در برخی موارد ناچار به تغییر مسیر یا ترک محل شده است.

- همچنین برخی مشارکت‌کنندگان نگرانی‌هایی در خصوص مسائل بهداشتی و احتمال آلودگی محیط مطرح کردند و حضور سگ در فضاهای پرتردد را عاملی در کاهش کیفیت تجربه حضور در محیط عمومی دانستند. به عنوان مثال، یکی از مصاحبه‌شوندگان اظهار داشت که: «هرچند برخی مالکان مسئولیت‌پذیر هستند، اما حضور سگ در فضای عمومی همواره با نوعی نگرانی ذهنی همراه است».

در مقابل، برخی از شهروندان جوان تر و علاقه‌مند به حیوانات، مانند مردی ۳۰ ساله و دانشجوی ۲۱ ساله، معتقد بودند که سگ‌ها نیز حق بهره‌مندی از فضای عمومی را دارند و مخاطرات آن با آموزش و کنترل مالک قابل مدیریت است. این تنوع دیدگاه‌ها نشان می‌دهد که مسئله سگ‌گردانی همواره تعادلی بین حق بر شهر، ملاحظات بهداشتی و آسایش روانی شهروندان را می‌طلبد.

۳-۴ - تحلیل یافته‌ها بر اساس محورهای چهارگانه پژوهش

در این بخش، یافته‌های حاصل از تحلیل اسناد حقوقی و مصاحبه‌های میدانی در خیابان ارم، در چارچوب چهار محور اصلی پژوهش ترکیب و تحلیل می‌شوند:

۳-۴-۱ - نظم عمومی

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مفهوم نظم عمومی در مواجهه با سگ‌گردانی، فراتر از جنبه‌های فیزیکی، به امنیت روانی کاربران فضا گره خورده است. مصاحبه‌های میدانی تأیید می‌کند که حضور سگ‌های بزرگ یا بدون قلاده، باعث ایجاد هراس در میان برخی گروه‌ها (به‌ویژه کودکان و سالمندان) می‌شود. این هراس منجر به تغییر رفتارهای حرکتی در فضا شده است؛ به‌طوری‌که برخی عابران مسیر خود را تغییر می‌دهند. لذا نظم عمومی در اینجا به معنای ضرورت تنظیم‌گری رفتاری برای جلوگیری از اختلال در آرامش عمومی و تضمین حرکت آزادانه همه شهروندان در عرصه عمومی خیابان ارم است.

۳-۴-۲ - سلامت و بهداشت عمومی

تحلیل اسناد در کنار نظرات شهروندان نشان‌دهنده یک تعارض جدی در حوزه بهداشت می‌باشد. در حالی که مالکان سگ بر واکسیناسیون و نظافت حیوانات خود تأکید دارند، بخش بزرگی از کاربران غیرمالک، حضور حیوانات را با مخاطرات بهداشتی و آلودگی محیطی (به‌ویژه فضولات حیوانات) پیوند می‌دهند. داده‌های میدانی نشان می‌دهد که فقدان زیرساخت‌های بهداشتی مخصوص حیوانات در خیابان ارم، باعث شده است که حتی مالکان مسئولیت‌پذیر نیز در مدیریت پسماند حیوانات خود با چالش مواجه شوند، که این امر مستقیماً سلامت محیطی فضا را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۳-۴-۳ - حق بر شهر

از منظر حق بر شهر، سگ‌گردانی به عنوان شکلی از حضور در فضای عمومی مطرح می‌باشد. مصاحبه با مالکان سگ نشان می‌دهد که آن‌ها حضور در فضای شهری را حق طبیعی خود و حیوان خانگی‌شان می‌دانند. با این حال، تحلیل محتوای مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که حق بر شهر برای یک گروه (مالکان سگ) نباید منجر به سلب

حق بر آرامش برای گروه دیگر شود. تعارض موجود در خیابان ارم نشان‌دهنده ضرورت گذار از نگاه تک‌بعدی به یک نگاه چندجانبه است که در آن حق حضور، مشروط به رعایت قواعد همزیستی مسالمت‌آمیز باشد.

۴-۳-۴- عدالت فضایی

عدالت فضایی در این پژوهش به معنای توزیع عادلانه فرصت‌های استفاده از فضا است. یافته‌ها نشان می‌دهد که به دلیل ماهیت پرتردد خیابان ارم، حضور کنترل‌نشده سگ‌ها در ساعات اوج شلوغی، باعث انحصار فضایی ناخواسته می‌شود؛ به این معنا که برخی فضاها برای گروه‌های حساس (مانند خانواده‌های دارای کودک) غیرقابل استفاده می‌گردد. راهکار عدالت‌محور که در مصاحبه‌ها نیز توسط هر دو گروه (مالک و غیرمالک) پیشنهاد شد، جداسازی عملکردی یا زمانی است؛ یعنی اختصاص فضاها یا ساعات مشخصی برای حضور سگ‌ها می‌باشد تا از این طریق از تداخل کاربری‌ها و نابرابری در بهره‌مندی از فضای عمومی جلوگیری شود.

جدول شماره ۲. جمع‌بندی یافته‌های مطالعه موردی خیابان ارم شیراز

محور تحلیل	یافته‌های میدانی	پیامد حقوقی و فضایی	راهکار پیشنهادی
نظم عمومی	بروز نگرانی و نارضایتی برخی شهروندان از حضور بدون ضابطه سگ‌ها	کاهش احساس امنیت و آسایش عمومی	تعیین ضوابط رفتاری، استفاده از قلاده و نظارت شهری
سلامت عمومی	نگرانی نسبت به آلودگی محیطی و بیماری‌های مشترک	تهدید بالقوه سلامت عمومی	الزام به واکسیناسیون، جمع‌آوری فضولات و کنترل بهداشتی
حق بر شهر	هر دو گروه (دارندگان سگ و سایر شهروندان) خود را ذی‌حق در استفاده از فضا می‌دانند	شکل‌گیری تعارض در بهره‌برداری از فضای عمومی	تنظیم متوازن حقوق و تکالیف کاربران فضا
عدالت فضایی	نبود فضای اختصاصی برای سگ‌گردانی	تمرکز تعارضات در فضاهای عمومی همگانی	ایجاد پارک‌ها و مسیرهای اختصاصی سگ‌گردانی

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تحلیل حقوقی پدیده سگ‌گردانی در فضاهای عمومی شهری و بررسی آثار آن بر نظم عمومی، سلامت عمومی، حق بر شهر و عدالت فضایی در شهر شیراز انجام شد. بر خلاف رویکردهای متعارف که سگ‌گردانی را صرفاً به‌عنوان یک رفتار فردی یا مسئله‌ای انتظامی مورد توجه قرار می‌دهند، این پژوهش با بهره‌گیری از

چارچوب تحلیلی مبتنی بر حقوق شهری، این پدیده را در قالب یک مسئله فضایی-حقوقی مورد بررسی قرار می دهد. بدین منظور، داده‌های حاصل از تحلیل اسناد حقوقی و مقررات موضوعه با یافته‌های میدانی حاصل از مشاهده و مصاحبه در محدوده خیابان ارم شیراز تلفیق و تحلیل می شود.

یافته‌های پژوهش نشان می دهد که نظام حقوقی ایران فاقد چارچوبی صریح، جامع و یکپارچه برای تنظیم سگ گردانی در فضاهای عمومی شهری است. بررسی اصول قانون اساسی، مقررات جزایی، قواعد بهداشت عمومی و اختیارات مدیریت شهری نشانگر آن است که هرچند ظرفیتهایی برای مداخله حقوقی در موارد اخلاف در نظم عمومی، تهدید سلامت عمومی یا ایجاد مزاحمت برای شهروندان وجود دارد، اما این ظرفیتهای، پراکنده، غیرمستقیم و فاقد انسجام تقنینی لازم هستند. در نتیجه، مواجهه با پدیده سگ گردانی عمدتاً بر مبنای تفاسیر موردی و رویه‌های اجرایی غیرمردون صورت می گیرد؛ وضعیتی که موجب کاهش پیش‌بینی‌پذیری حقوقی، تضعیف امنیت حقوقی شهروندان و محدود شدن کارآمدی مدیریت شهری در تنظیم استفاده از فضاهای عمومی می‌شود.

از منظر چارچوب تحلیلی پژوهش، یافته‌ها حاکی از آن است که مهم‌ترین پیامد خلأ حقوقی موجود، انتقال تعارضات ناشی از سگ گردانی به عرصه فضاهای عمومی شهری است. در چنین شرایطی، نبود قواعد روشن در خصوص مکان، زمان و شیوه حضور حیوانات خانگی در فضاهای عمومی، زمینه بروز تعارض میان گروه‌های مختلف استفاده‌کننده از فضا را فراهم می‌آورد. این تعارض صرفاً ماهیتی حقوقی ندارد، بلکه در قالب احساس ناامنی، کاهش آسایش روانی، محدود شدن حضور برخی گروه‌های اجتماعی و کاهش کیفیت استفاده از فضاهای عمومی نیز بروز می‌یابد.

مطالعه موردی خیابان ارم شیراز نیز این یافته‌ها را تأیید می کند. داده‌های میدانی دلالت بر این دارد که دارندگان سگ، عموماً استفاده از فضاهای عمومی را بخشی از حقوق شهروندی خود تلقی می‌کنند، اما هم‌زمان بر ضرورت رعایت الزامات بهداشتی، کنترل حیوان و ایجاد فضاهای اختصاصی برای سگ گردانی تأکید دارند. در مقابل، بخشی از شهروندان به‌ویژه خانواده‌ها، سالمندان و افرادی که دارای نگرانی‌های بهداشتی، فرهنگی یا روانی هستند، حضور بدون ضابطه سگ‌ها را عاملی برای کاهش آسایش و امنیت خود در فضاهای عمومی ارزیابی می‌کنند. این هم‌زمانی پذیرش حق استفاده از فضاهای عمومی از سوی هر دو گروه، در کنار اختلاف در نحوه بهره‌برداری از این فضاها، بیانگر آن است که مسئله اصلی نه وجود یا عدم وجود سگ گردانی، بلکه فقدان سازوکارهای تنظیم‌گر برای مدیریت این پدیده در فضای عمومی است.

تحلیل یافته‌ها در پرتو مفهوم حق بر شهر نشان می‌دهد که بهره‌مندی از فضاهای عمومی شهری باید بر اساس اصل دسترسی برابر و استفاده متوازن تمامی شهروندان سازمان‌دهی شود. از این منظر، هیچ گروهی نمی‌تواند به نحوی از فضای عمومی استفاده کند که امکان بهره‌مندی سایر گروه‌ها را محدود سازد. یافته‌های میدانی پژوهش

نشان می دهد که در شرایط فقدان برنامه ریزی فضایی و مقررات محلی، بخشی از شهروندان به دلیل نگرانی های بهداشتی یا روانی، تمایل کمتری به استفاده از برخی فضاهای عمومی پیدا می کنند. این وضعیت، مصداقی از نابرابری فضایی در بهره مندی از فضای عمومی محسوب می شود و با الزامات عدالت فضایی و حق بر شهر در تعارض قرار می گیرد.

بر این اساس، یافته های پژوهش از فرضیه اصلی تحقیق حمایت می کند؛ بدین معنا که خلأهای حقوقی و فضایی موجود در نظام مدیریت شهری، زمینه ساز تشدید تعارضات اجتماعی ناشی از سگ گردانی و تضعیف نظم عمومی، سلامت عمومی و عدالت فضایی شده است. در نتیجه، مدیریت این پدیده نمی تواند صرفاً بر ابزارهای انتظامی یا محدودیت های موردی استوار باشد، بلکه نیازمند رویکردی تلفیقی و چندبعدی است که همزمان ابعاد حقوقی، فضایی و اجتماعی موضوع را مورد توجه قرار دهد.

در این چارچوب، مهم ترین دستاورد پژوهش آن است که سگ گردانی را نه صرفاً به عنوان یک رفتار فردی، بلکه به عنوان مسئله ای مرتبط با حکمرانی فضاهای عمومی شهری معرفی می کند. بر این مبنا، تنظیم گری حقوقی مؤثر مستلزم تلفیق مقررات قانونی با طراحی و برنامه ریزی فضایی است. ایجاد فضاهای مناسب برای سگ گردانی، تعیین ضوابط رفتاری و بهداشتی مشخص، تدوین مقررات محلی توسط شورای اسلامی شهر و توسعه برنامه های آموزشی و فرهنگ سازی، می تواند زمینه همزیستی پایدار میان گروه های مختلف استفاده کننده از فضاهای عمومی را فراهم سازد.

در نهایت، می توان نتیجه گرفت که تحقق تعادل میان آزادی های فردی دارندگان حیوانات خانگی و حقوق جمعی سایر شهروندان، مستلزم گذار از رویکردهای واکنشی و موردی به سوی حکمرانی شهری مبتنی بر تنظیم گری پیشگیرانه، عدالت فضایی و حق بر شهر است. تنها در چنین چارچوبی می توان ضمن حفظ کارکردهای اجتماعی و فرهنگی فضاهای عمومی، از شکل گیری تعارضات پایدار و نابرابری های فضایی جلوگیری کرد و کیفیت زندگی شهری را ارتقا بخشید.

بر این اساس، راهکارهای پیشنهادی پژوهش به شرح زیر ارائه می شود:

۱. تدوین و تصویب آیین نامه محلی جامع توسط شورای اسلامی شهر شیراز، شامل تعیین مکان ها، مسیرها، ساعات و شرایط سگ گردانی به صورت شفاف و الزام آور.

۲. طراحی و اختصاص فضاهای عمومی مناسب، شامل پارک ها، مسیرها و فضاهای سبز ایمن با هدف کاهش تمرکز سگ گردانی در فضاهای همگانی و جلوگیری از ایجاد نابرابری فضایی.

۳. اجرای برنامه‌های آموزشی و فرهنگ‌سازی برای مالکین حیوانات و سایر شهروندان به منظور افزایش آگاهی نسبت به حقوق و مسئولیت‌های متقابل و کاهش تعارضات اجتماعی.

۴. تقویت سازوکارهای نظارتی و اجرایی توسط شهرداری و همکاری نهادهای مرتبط با هدف تضمین پایبندی به مقررات و پیشگیری از پیامدهای بهداشتی و ایمنی.

جدول شماره ۳. پیشنهادهای مدیریتی برای ساماندهی سگ گردانی در فضاهای عمومی شهری

حوزه اقدام	راهکار پیشنهادی	هدف و کارکرد مدیریتی
طراحی و ساماندهی فضایی	ایجاد و اختصاص فضاهای مشخص مانند پارک‌ها یا مسیرهای مناسب برای سگ گردانی	کاهش تمرکز این فعالیت در فضاهای عمومی پرتردد و کاهش تعارض میان کاربران فضا
آموزش و فرهنگ‌سازی	اجرای برنامه‌های آموزشی برای دارندگان حیوانات خانگی و افزایش آگاهی شهروندان درباره حقوق و مسئولیت‌های متقابل	ارتقای فرهنگ استفاده مسئولانه از فضاهای عمومی و کاهش تنش‌های اجتماعی
نظارت و اجرا	تقویت سازوکارهای نظارتی توسط شهرداری و نهادهای مسئول	تضمین رعایت مقررات و پیشگیری از بروز مشکلات بهداشتی و اجتماعی
تدوین و تنظیم مقررات شهری	تدوین ضوابط مشخص درباره نحوه حضور حیوانات خانگی در فضاهای عمومی از نظر مکان، زمان و الزامات بهداشتی	ایجاد چارچوب قانونی روشن برای مدیریت فعالیت سگ گردانی در فضاهای شهری

منابع

فارسی

۱. اسماعیل زاده، حسین، مقدری امیری، عباس و عبدالحمید مرتضوی (۱۴۰۲)، مسئولیت مدنی دولت در حفظ سلامت شهروندان از منظر فقه شیعه، حقوق شهروندی و اسناد بین‌الملل، مجله پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، ۱۹ (۷۲)، ۲۹-۱۱.

۲. بای، حسینعلی، الزامات قانون گذاری در حوزه صیانت از حقوق عامه در برابر حیوانات مضر و خطرناک، مجله دین و قانون، ۱۱ (۳۹)، ۱۰۴-۸۱.

۳. بیاتی، پروین (۱۴۰۰)، واکاوی جامعه شناختی پیامدهای گرایش به سگ گردانی در سنجه جرم شناسی با تاکید بر نقش پلیس در برخورد با این پدیده، پژوهش‌های جرم شناختی پلیس، ۲ (۴)، ۱۳۲-۱۱۵.

۴. خامسی، فرید و الناز لکی زاده (۱۴۰۳)، تحلیل و بررسی کمیسیون بند ۰۲ ماده ۵۵ قانون شهرداری مصوب ۱۳۴۵/۱۱/۲۷ از منظر حقوقی، مدیریتی، محیط زیستی و منفعت عمومی، کنفرانس بین المللی معماری، شهرسازی، هنر، طراحی صنعتی، ساخت و فناوری حکمت بنیان.
۵. رفیعیان، محسن، طالب ولی اله، نرگس، اسمعیل پور، نجما و حمید رضا صارمی (۱۴۰۴)، تبیین چارچوب نظری فضاهای عمومی شهری عدالت محور با تاکید بر جنسیت. گفتمان طراحی شهری، ۶(۲)، ۶۱-۷۳.
۶. سام دلیری، سعید و مظاهر خواجه وند (۱۴۰۴)، معیار سوء استفاده از حق در دعاوی مالکیت در حقوق و رویه قضایی ایران با نگاهی به حقوق مصر، نشریه مطالعات تطبیقی حقوق کشورهای اسلامی، ۳(۳)، ۶۷-۸۷.
۷. السعدون، عهد علی عدنان و احمد منتظری (۱۴۰۳)، بررسی فقهی-حقوقی تأثیر حقوق عمومی بر جرم‌انگاری با تأکید بر مصلحت و نظم عمومی. نشریه فقه جزای تطبیقی، ۴(۱)، ۱۰۹-۱۲۰.
۸. شرفی ماسوله، امین الدین، قربانی، علی و پرویز ذکائیان (۱۴۰۲)، جایگاه نظم و مصلحت عمومی در جرم‌انگاری در فقه و حقوق کیفری ایران و حقوق اروپایی، نشریه فقه جزای تطبیقی، ۳(۵)، ۱۶۳-۱۵۱.
۹. صالحی‌راد، فاطمه، میری، سید رضا و بهروز گلپایگانی (۱۴۰۳)، آسیب‌شناسی نقض آزادی‌های فردی و گروهی در نظام کیفری ایران، پژوهش‌های تطبیقی فقه، حقوق و سیاست، ۶(۱)، ۳۲۸-۳۳۸.
۱۰. عزیززاده، محمود و همکاران (۱۳۹۴)، لزوم ارتقای امنیت محیطی در پایداری پارک‌های شهری؛ با بهرگیری از رویکرد CPTED (مطالعه موردی: پارک بهاران، منطقه ۱۷ شهرداری تهران)، مجله معماری و شهرسازی پایدار، ۳(۱)، ۱-۱۴.
۱۱. عزیززاده، یعقوب (۱۴۰۴)، بنیان‌های فقهی حقوقی نظم عمومی، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ۲۸(۳)، ۲۴۵-۲۶۴.
۱۲. علیشاهی قلعه جوقی، ابوالفضل و همکاران (۱۴۰۱)، جرم‌انگاری سگ گردانی در معابر عمومی از واکاوی در فقه تا خلا قانونی (با رویکردی به مخاطرات پزشکی)، مجله حقوق پزشکی، ۱۶(۵۷)، ۱-۱۲.
۱۳. موسوی مجاب، سید درید (۱۳۹۸)، چالش مفهومی نظم عمومی در حقوق کیفری ایران؛ راهبردها و پیامدها. فصلنامه مطالعات فقهی و فلسفی، ۱۰(۳۹)، ۳۷-۵۷.
۱۴. نوروزی، قدرت الله و مهرداد آقایی (۱۴۰۰)، نقش شهرداریها در تضمین حق بر محیط زیست سالم در مدیریت پسماند شهری؛ مطالعه موردی سازمان مدیریت پسماند شهرداری اصفهان، مجله تحقیقات حقوقی، ۲۴(۹۴)، ۲۹۵-۳۲۰.

انگلیسی

1. Askarizad, R., Lamíquiz-Daudén, P. J., Dastoum, M., Mehrinejad Khotbehsara, E., Sharifi, A., & Garau, C. (2025). A cross-cultural study to identify social behaviours of pedestrians in urban public spaces: Evidence from Iran, Spain, Italy, and Australia. *Scientific Reports*, 15(1), Article 31338. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-16421-7>
2. Attoh, K. A. (2011). What kind of right is the right to the city? *Progress in Human Geography*, 35(5), 669-685. <https://doi.org/10.1177/0309132510394706>

3. Barker, A. (2017). Mediated conviviality and the urban social order: Reframing the regulation of public space. *The British Journal of Criminology*, 57(4), 848–866.<https://academic.oup.com/bjc/article/57/4/848/2623945>
4. Boyd, C. M., Fotheringham, B., Litchfield, C., McBryde, I., Metzger, J. C., Scanlon, P., ... & Winefield, A. H. (2004). Fear of dogs in a community sample: Effects of age, gender and prior experience of canine aggression. *Anthrozoös*, 17(2), 146–166.<https://doi.org/10.2752/089279304786991800>
5. Chen, S., Wu, Z., Sleipness, O. R., & Wang, H. (2022). Benefits and conflicts: A systematic review of dog park design and management strategies. 12(17), 2251.<https://doi.org/10.3390/ani12172251>
6. Cieszewska, A., Szymańska, D., & Konijnendijk van den Bosch, C. (2021). The accessibility of public urban green space: A case study of Białystok city. *Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum*, 20(4), 423–438.<https://doi.org/10.31648/aspal.6794>
7. Cinquepalmi, V., Monno, R., Fumarola, L., Ventrella, G., Calia, C., Greco, M. F., ... & de Vito, D. (2013). Environmental contamination by dog's faeces: a public health problem? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 10(1), 72–84.<https://doi.org/10.3390/ijerph10010072>
8. Duncan-Sutherland, N., Hunt, M., Shepherd, M., & Kool, B. (2025). Caregiver perspectives on the value of dogs and their effects on children in private and public spaces. *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research*, 78, 36–44.<https://doi.org/10.1016/j.jveb.2025.01.002>
9. Delgado-Rodríguez, R., Carriquí Madroñal, R., Vázquez Villalba, C., Martos-Montes, R., & Ordoñez-Pérez, D. (2022). The role of dogs in modulating human affective reactivity and sense of safety in emotional urban public spaces. *Journal of Veterinary Behavior*, 55–56, 12–22.<https://doi.org/10.1016/j.jveb.2022.07.005>
10. Garanti, Z., Ilkhanizadeh, S., & Liasidou, S. (2024). *Sustainable place branding and visitors' responses: A systematic literature review*. *Sustainability*, 16(8), Article 3312. <https://doi.org/10.3390/su16083312>
11. Ghasemzadeh, I., & Namazi, S. H. (2015). Review of bacterial and viral zoonotic infections transmitted by dogs. *Journal of Medicine and Life*, 8(Special Issue 4), 1–5.<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28316698>
12. Harvey, D. (2008). The right to the city. *New Left Review*, 53, 23–40.<https://davidharvey.org/media/righttothecity.pdf>
13. Hernández, J. A., Martínez-Ramos, M. E., López-López, M., & García-García, L. (2025). Association between urban green space use and physical, mental, and social well-being among adults in Puerto Vallarta, Mexico. *Discover Public Health*, 22, Article 700.<https://doi.org/10.1186/s12982-025-01104-5>
14. Jian, I. Y., Luo, J., & Chan, E. H. W. (2020). Spatial justice in public open space planning: Accessibility and inclusivity. *Habitat International*, 97, Article 102122.<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2020.102122>
15. Kaya, E., & Saglik, A. (2023). A framework to promote publicness in urban open spaces. *Gazi University Journal of Science Part B*, 11(2), 331–345.<https://dergipark.org.tr/en/pub/gujbsb/article/1254971>

16. Liu, Y., Manfredini, M., Fang, Y., Guo, Z., & Weng, J. (2025) The Right to the City in Urban Parks: The Role of Co-Governance in Fostering a Sense of Belonging. *Land*, 14(11), 2250.<https://www.mdpi.com/2073-445X/14/11/2250/pdf>
17. Manfredini, M. (2019). Urban commons and the right to the city. *The Journal of Public Space*, 4(4), 1–4.<https://www.journalpublicspace.org/index.php/jps/article/download/1231/745>
18. Mordue, T. (2007). *Tourism, urban governance and public space*. *Leisure Studies*, 26(4), 447–462. <https://doi.org/10.1080/02614360601121413>
19. Purcell, M. (2014). Possible worlds: Henri Lefebvre and the right to the city. *Journal of Urban Affairs*, 36(1), 141–154.<https://doi.org/10.1111/juaf.12034>
20. Qi, J., Mazumdar, S., & Vasconcelos, A. C. (2024). Understanding the relationship between urban public space and social cohesion: A systematic review. *International Journal of Community Well-Being*, 7, 155–212.<https://link.springer.com/article/10.1007/s42413-024-00204-5>
21. Schramme, T. (2023). Health as complete well-being: The WHO definition and beyond. *Public Health Ethics*, 16(3), 210–218.<https://doi.org/10.1093/phe/phad017>
22. Soja, E. W. (2009). The city and spatial justice. *Spatial Justice*, 1, 1–5.<https://www.jssj.org/wp-content/uploads/2012/12/JSSJ1-1en2.pdf>
23. Song, K., Chen, Y., Duan, Y., & Zheng, Y. (2023). Urban governance: A review of intellectual structure and topic evolution. *Urban Governance*, 3(3), 169–185.<https://doi.org/10.1016/j.ugj.2023.06.001>
24. Sreetheran, M., et al. (2024). A systematic literature review on inclusive public open spaces: Accessibility standards and universal design . principles. *Urban Science*, 9(6), 181.<https://www.mdpi.com/2413-8851/9/6/181>
25. Yan, Y. (2025). Pet’s right to the city: Animaling public space. *Geography Compass*, 19(3), e70024.<https://doi.org/10.1111/gec3.70024>
26. Yilmaz, M. (2018). Public space and accessibility. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 6(2), 317–334.<https://doi.org/10.15320/ICONARP.2018.46>
27. Zhang, Y., et al. (2025). Examining spatial accessibility in public parks towards enhancing social cohesion. *Frontiers in Built. Environment*, 11, 1674014.<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fbuil.2025.1674014>